

# Exit industrie?

De commotie rond Fokker, Daf en eerder Nedcar heeft het industriebeleid in Nederland – of liever gezegd, het ontbreken daarvan – weer hoog op de nationale agenda geplaatst. Niet zozeer omdat de nationale trots is gekrenkt, maar vooral omdat eens te meer naar voren komt hoe zwak de Nederlandse industrie in het high-tech segment vertegenwoordigd is. Buiten de agro-business en de procesindustrie (petrochemie, kunstmest, staal) wordt het snel kaal in het Nederlandse industriële landschap. Dat is zorgelijk omdat de perspectieven voor deze beide activiteiten ook niet glorieus zijn. De agro-business zit in de tang van het Europese landbouwbeleid, strengere milieu-eisen en een lage inkomenselasticiteit. De procesindustrie kampt met stijgende energiekosten, strengere milieu-eisen en opkomende concurrentie vanuit nieuwe industrielanden (Oost-Europa). Om van de problemen in de elektrotechnische industrie (Philips) nog maar te zwijgen.

Ook eenzijdige specialisatie van de Nederlandse economie in de richting van een diensteneconomie – Nederland distributieland, Amsterdam Financieel Centrum – eventueel aangevuld met de export van aardgas, biedt geen oplossing. Op dit moment bestaat circa 70% van de Nederlandse export uit industriële producten. Het is een illusie om te denken dat de dienstensector dit exportvolume zou kunnen overnemen. Een groot deel van de zakelijke dienstverlening (financiering, verzekering, accountancy, advisering, automatisering, reclame) bestaat slechts bij de gratie van industriële bedrijvigheid.

In dat licht is het begrijpelijk dat minister Andriessen van Economische Zaken alles op alles zet om de dreigende verdwijning van technologisch hoogwaardige bedrijven uit Nederland tegen te gaan. In de onderhandelingen met Volvo en Dasa was zijn belangrijkste eis dat een kern van 'zelfsheppende' bedrijvigheid in Nederland behouden bleef. Ook het onlangs opgerichte Industriefonds – de 'oorlogskas' van Andriessen – is vooral bedoeld als verdedigingslinie tegen het wegtrekken van technologisch hoogwaardige bedrijven. Duidelijk is echter dat het fonds niet meer kan bieden dan een overbruggingskrediet. Als de markt geen heil ziet in een Nederlandse lokatie voor high-tech productie en ontwerp kan slechts uitstel van executie worden gekocht.

De moderne literatuur op het terrein van de industriële organisatie benadrukt de rol van industriële netwerken voor het creëren van effectieve produkt-/marktcombinaties. Die netwerken bestaan uit onderling nauw samenwerkende bedrijven, klanten, toeleveranciers, onderzoeksinstituten en eventueel overheden. In succesrijke sectoren functioneren die netwerken als dynamische innovatieve leersystemen. Wanneer zo'n netwerk in een bepaalde regio is geconcentreerd, is sprake van een cluster. In de voedings- en genotmiddelenindustrie en – in mindere mate – de petrochemische industrie kent Nederland

sterke clusters. In de machine- en instrumentenbouw, de automobielenindustrie en de elektrotechniek vertoont de 'clusterkaart' echter vele leemtes<sup>1</sup>. Zo moet Daf voor belangrijke onderdelen naar Zuid-Duitsland, het netwerk van Mercedes. Océ mist de samenwerking met universiteiten of gespecialiseerde onderzoeksinstituten. In andere sectoren bestaat een gebrek aan hoog opgeleide procestechnologen. Naarmate een high-tech activiteit beter is ingebed in adequate samenwerkingsverbanden, gericht op voortdurende innovatie, is de kans op vertrek naar een technologisch hoogwaardiger omgeving geringer. Een sterke cluster fungeert zo gezien als een effectieve economische beschermingsconstructie.

Hoe kan de overheid de vorming van sterke clusters bevorderen? In de eerste plaats natuurlijk door haar algemene voorwaardenscheppende beleid. In het licht van de toenemende internationale mobiliteit van kapitaal en ondernemerschap, is een zo gunstig mogelijk vestigingsklimaat van levensbelang. In de tweede plaats kan de overheid clusters versterken door een effectief mededingingsbeleid. Heftige concurrentie op de thuismarkt is de beste basis voor succes op de internationale markt. In de derde plaats vormt de diffusie van nieuwe technologie naar het midden- en kleinbedrijf een kritische succesfactor. De innovatiecentra spelen hierbij een belangrijke rol. Een vierde factor is het versterken van de kennisinfrastructuur en het bewaken van de aansluiting van onderzoeksterreinen van universiteiten en speurwerkinstellingen bij de vraag van internationaal georiënteerde ondernemingen. In de vijfde plaats kan de overheid clustervorming bevorderen door zelf de vraag te sturen en soms te creëren. Hierbij valt te denken aan eisen op het gebied van het milieu en het creëren van ontbrekende markten op het gebied van de afvaltechnologie. Ten slotte kan de overheid een nuttige rol vervullen in het bevorderen van samenwerking tussen marktpartijen, bij het ontwikkelen van gemeenschappelijke productstandaards, gezamenlijke bedrijfsopleidingen e.d.

Een dergelijk industriebeleid – dat overigens voor een belangrijk deel al gevoerd wordt – oogt niet spectaculair. Het is geen kwestie van grote sommen geld, die in pokersessies met buitenlandse ondernemingen worden ingezet en teruggetrokken. Het is werken aan de basis door alert en met kennis van zaken in te spelen op de knelpunten die zich in specifieke sectoren voordoen. Het helpt de netwerken te creëren die noodzakelijk zijn voor het behoud van een industriële basis onder de Nederlandse economie.

## L. van der Geest

1. Zie D. Jacobs, P. Boekholt en W. Zegveld, *De economische kracht van Nederland*, SMO-boek, 's-Gravenhage, 1990.